

Komunistický prevrat vo februári 1948 nastolil panstvo samonominovanej predstaviteľky záujmov proletariátu a „pracujúceho roľníctva“ ako spojenca robotníckej triedy v Československu. Komunistická strana Československa od tej chvíle už nič nenechala na náhodu pri preberaní moci v krajine, v ktorej i napriek viac ako 6-ročnej existencii totalitného slovenského štátu či Protektorátu Čechy a Morava, stále rezonovali medzi obyvateľstvom všetkých spoločenských vrstiev tradície demokratizmu. Tie však pri budovaní tzv. ľudovodemokratického štátu boli pre novú mocenskú silu len na prekážku a už vôbec nezapadali do predstáv a plánov nového mocenského faktora v strednej Európe, a teda i v Československu – Zväzu sovietskych socialistických republík. Preto jednou z úloh, ktoré mali definitívne zabezpečiť monopol moci komunistickej strany bolo čo najskôr sa vysporiadať s akoukoľvek i potencionálnou opozičnou silou. Cesty a metódy, ktoré k tomu viedli, boli vskutku veľmi rozmanité a nemilosrdné. Jednou z foriem ako sa zbaviť takéhoto „nebezpečenstva“ bola akcia s krycím názvom Akcia B. Tá znamenala deložovanie „nepriateľov“ ľudovodemokratického zriadenia a pracujúceho ľudu z ich bytov a presídlenie do iných, menej lukratívnych častí krajiny. Akcia, ako sa ukázalo, postihovala veľký počet ľudí, rodín, ktoré sa z jedného dňa na druhý stali bezdomovcami, navyše spoločensky ohrdnutými i odvrhnutými.

Téma, ktorá v slovenskej historiografickej spisbe stála na okraji hlbšieho výskumu, zaujala Mariannu Oravcovú (1950), vedeckú pracovníčku Ústavu filozofie a sociológie SAV od roku 1993 pôsobiacu v diplomatických službách Slovenskej republiky, s vysokým odborným a morálnym kreditom.

Svoju knihu rozčlenila na päť kapitol pričom štvrtá s názvom *Akcia B – B ako byty* je nosnou kapitolou celej knihy a aj najobsiahlejšou. Autorka skôr ako sa dostala k jadru svojej práce vovádza čitateľa do širších súvislostí povojnového vývoja nielen v Československu, ale v strednej a južnej Európe, alebo presnejšie – v krajinách, ktoré pripadli do sovietskej sféry vplyvu a stali sa súčasťou formujúceho sa sovietskeho bloku. Tento široký rámec má svoj zmysel, pretože ukazuje uplatňovanie sovietskeho modelu v krajinách, ktoré do vojny patrili viac či menej k demokratickým krajinám s tradíciami demokratickej spoločnosti a ktoré neboli mentálne pripravené na to, čo s nimi nová komunistická moc domáceho i zahraničného (sovietskeho) charakteru po vojne urobila. Čitateľ prostredníctvom prvej kapitoly *Cez ľudovú demokraciu k diktatúre proletariátu* oveľa lepšie pochopí obľudnosť komunistického systému, z ktorého sa nedalo reálne vymaniť pokiaľ ľudia neemigrovali za utvárajúcu sa železnú oponu, keď to ešte ako tak bolo možné.

Druhá kapitola *Zákonné nepráv* analyzuje zmeny v právnom systéme Československa po prevzatí moci komunistickou stranou pod taktovkou Moskvy. Autorka ukázala, že sa tieto zmeny začali uskutočňovať takmer hneď po skončení vojny, keď bola československá spoločnosť náchylná k radikálnemu vysporiadaniu sa s expo-

mentmi bývalého režimu slovenského štátu, resp. aj Protektorátu Čechy a Morava. Svoju pozornosť však sústreďuje na Slovensko a aplikáciu týchto zmien na jeho území. Po ich zavedení začali zisťovať aj ľudia, ktorí s predchádzajúcim režimom nekolaborovali, ba vo veľkej časti patrili k prenasledovaným, väzneným v domácich väzeniach i koncentračných táboroch, z ktorých sa vrátili s podlomeným zdravím, no dôverou v obnovené Československo, že táto ich odbojová minulosť ich neochráni pred spustenou mašinériou boja s „triednym nepriateľom“. Tú spúšťali ľudia, ktorí zakrátko sami na vlastnej koži pocítili dôsledky tohto likvidačného mechanizmu, doladovaného sovietskymi inštruktormi k takmer absolútnej dokonalosti.

Tretia kapitola *Mimosúdne perzekúcie* má tri podkapitoly. V nich M. Oravcová venovala pozornosť tzv. očiste verejného života od „reakcie“ a sústredila sa na aktivity, ktoré viedli k spomínanej Akcii B – teda vyvlastňovaniu a deložovaniu vytypovaných ľudí, ktorých dobová komunistická propaganda označila ako „záškodníkov“, „rozvratníkov“, „sily národu a štátu nepriateľské“ a pod. Títo ľudia neboli vystavení súdnemu konaniu, ktoré by teoreticky mohlo posúdiť ich vinu či nevinu, boli len označení ako nepriatelia a škodcovia ľudovodemokratického štátu, ktorých pracujúci ľud nestrpí, aby žili na výslni, vo veľkých mestách a po zásluže nebudovali novú spoločnosť. Cenné je, že M. Oravcová neopisuje tvoriaci sa mechanizmus Akcie B všeobecne bez uvedenia mien tých funkcionárov strany, Štátnej bezpečnosti, národných výborov, SNR, revolučného odborového hnutia a pod., ktorí sa svojím dielom podpísali pod túto akciu. Ako príklad môžeme uviesť literáta a právnik Daniela Okáliho, ktorý mal nemalý podiel na „očiste mesta Bratislavy“. Ten bol v roku 1951 zatknutý a v roku 1954 vo vykonštruovanom tzv. procese s rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku odsúdený k trestu odňatia slobody na 18 rokov. Autorka venovala Danielovi Okálimu a jeho činnosti v príprave Akcie B značnú, no primeranú pozornosť. V tejto i v ostatných kapitolách podrobne popisuje rozhodnutia konkrétnych funkcionárov o „zostrovaní triedneho boja“ a likvidácii „nepriateľa ľudu“.

Štvrtá kapitola priam detailne popisuje odštartovanie a priebeh Akcie B. Tá sa prioritne týkala Bratislavy, ako najväčšieho mesta s mnohými ústrednými politickými i vládnymi orgánmi, inštitúciami, redakciami, priemyselnými podnikmi, ktoré potrebovali pracovné sily rôzneho charakteru a zamerania, no zároveň s podmienkou vernosti ľudovodemokratickému štátu. Boli to členovia komunistickej strany, robotníci a robotnícke kádre, príslušníci armády, Zboru národnej bezpečnosti, Štátnej bezpečnosti a iných zložiek, ktorí do Bratislavy za prácou prichádzali z celého Slovenska, ale pre ktorých ešte len sa obnovujúca povojnová Bratislava nemala dostatok bytov. Východisko núkala Akcia B, teda vysídlenie tých obyvateľov Bratislavy, o ktorých z rôznych dôvodov predstavitelia režimu rozhodli, že sú tými nepriateľskými živlami, ktorých sa treba v meste zbaviť. Marianna Oravcová v tejto kapitole podrobne opisuje sofistikovanú prípravu a realizáciu celej akcie. Je to čítanie ťažké, a to nielen pre uvádzanie zákonov, nariadení, ich doplnkov a modifikácií, ktoré mali dať akcii zákonnú podobu, ale pre fakt, že sa tieto nezákonnosti uskutočňovali na ľuďoch, ktorí s nepriateľstvom voči ľudu a národu nemali nič spoločné. Ukázala, čo spôsobil tlak najvyšších straníckych a štátnych predstaviteľov na nižšie výkonné zložky, aby plnili dané úlohy, ako to postihovalo vytypované rodiny nielen v zmysle vysťahovania sa z vlastného bytu a bez možnosti vziať si všetok inven-

tár so sebou, ale aj v zmysle nájdenia nového bývania, ktoré vo väčšine nespĺňalo ani najnižšie štandardy na bývanie, a to ešte v úplne cudzom prostredí a zároveň s nutnosťou nájsť si prácu, zamestnať sa s biľagom „triedneho nepriateľa“, teda podozrivého živlu, pri ktorom zamestnávateľovi vždy hrozili komplikácie.

V tomto procese „vyčisťovania veľkých miest od reakcie“ zohrávali úlohu aj tie najnižšie ľudské pudy, keď susedia udávali susedov len preto, že mali záľusk na ich byt, alebo sa chceli pomstíť.

Podobné čistky sa diali aj v iných slovenských mestách, hoci nie v takom rozsahu ako v Bratislave, čo zodpovedalo významu toho-ktorého mesta. Autorka na str. 205 konštatuje, že menej informácií z priebehu Akcie B v mimobratislavskom prostredí je príčinou, že sa dnes tento proces ťažšie rekonštruje a možno aj navodzuje dojem, že to až také tvrdé, ako v Bratislave, v týchto mestách nebolo.

V kapitolách venovaných Akcii B sa vinie ako červená niť aj problém neplnenia zadaných úloh a dôvodov prečo sa to nedarilo. Prílišná revolučná netrepezlivosť iniciátorov tohto projektu do teoretickej podoby ich plánu zakomponovala istý matematický model realizácie akcie, ale realita, ktorá bola odlišná od revolučných predstáv korigovala časový harmonogram realizácie Akcie B. Autorka v tejto súvislosti podčiarkla smutný fakt, že na veci to aj tak nič nezmenilo, len niektoré rodiny boli vysídlené o čosi neskôr a stále do rovnako zlých podmienok.

V podkapitole *Sociologická sonda* autorka urobila analýzu vysídlených, ich sociálnu, konfesijnú príslušnosť a dopady nielen na živiteľov rodín, ale aj na samotné rodiny, na deti, ktoré boli limitované možnosťami ďalšieho štúdia a uplatnenia sa v totalitnej spoločnosti.

V piatej kapitole *Ponovembrový postoj k perzekúciám z 50. rokov* ukázala prístup ponovembrovej (1989) spoločnosti k obetiam Akcie B i očakávania týchto postihnutých ľudí, že sa krivda na nich spáchaná odčiní. Nestalo sa tak nielen pre nezáujem spoločnosti zaoberať sa uvedenými krivdami, ale aj pre nezáujem súdov SR, ktoré k tomuto problému, súdnym podnetom a pod. pristupovali veľmi vlažne.

Monografická práca Marianny Oravcovej podáva svedectvo o zlovôli komunistického režimu vo vzťahu k občanom štátu, o aktivitách, ktoré režim dobovo prekryl masívnou propagandou boja proti triednemu nepriateľovi a veľkorysosti voči ľuďom, ktorých si „kupoval“ napr. aj prideľovaním cudzích bytov. Autorka hĺbkovou analýzou celej problematiky presvedčivo ukázala ako sa líšia „spodné, neviditeľné prúdy“ od pozorovateľného „toku“ a ako a čím sú „spodné prúdy“ tým hlavným hýbatelom prebiehajúcich udalostí. Kniha Marianny Oravcovej rozhodne stojí za prečítanie, pretože silou faktov presvedčí, že spomienkový optimizmus časti staršej generácie na obdobie socializmu a jeho budovanie nemá reálne a pevné základy.

Peter Švorc